

Laskai Fanni¹

Két alapjog kollíziója – A magzat élethez való jogának és az anya önrendelkezési jogának értékelése az abortusz kérdése kapcsán

I. Bevezetés

Az abortusz terhességmegszakítást jelent, amely kétféleképpen történhet: sor kerülhet rá művi, orvosi beavatkozással, illetve spontán, természetes módon, vagyis elvetéléssel.² A művi terhességmegszakítás történhet törvényes keretek között, illetve törvénybe ütköző módon is. Az illegális terhességmegszakítást magzatelhajtásnak hívjuk, amely bűncselekménynek minősül és a Btk. 163. §-a szerint büntetendő. Hétköznapi értelemben az abortusz kifejezés a művi terhességmegszakítás szinonimájaként használatos. A művi terhességmegszakítás egy rendkívül megosztó témának minősül a társadalomban. Legfőbb kérdése, ami miatt sokan tabuként kezelik az lehet, hogy adhatunk-e szabad döntési lehetőséget a várandós nőnek, vagy mindenképp a magzati élet védelme az elsődleges. Az abortusz kapcsán két alapjog ütközik egymással: az abszolút jellegű élethez való jog, illetve az abszolútnak nem minősülő, korlátozható önrendelkezési jog. Ha e két alapjog két ember kapcsán merülne fel, az élethez való jog elsőbbsége kérdés nélkül megállapítható lenne, ám esetünkben a korlátozhatatlan alapjog jogosultja egy feltételes jogalany. Az abortusz-dilemma röviden abban rejlik, hogy a már élő személyt korlátozhatjuk-e a szabad döntésében, lelkiismereti és vallásszabadságában, valamint további alapjogaiban, mint például az emberi méltósághoz való jogában, vagy a személyiségi identitáshoz való jogában,³ vagy a még meg nem született „személy” élethez való jogát sértjük meg azáltal, hogy megakadályozzuk megszületését. Tehát az élő jogalany alapjogai, vagy egy feltételes jogalany abszolút jellegű, korlátozhatatlan alapjoga az elsődlegesen védendő érték. Ebben a kérdésben nehéz állást foglalni, mivel valakinek az érdekeit és a nézeteit mindenképpen sérteni fogja, ha valamelyik oldalra határozottan orientálódunk.

II. Az emberi élet kezdetének kérdése

Arra a kérdésre, hogy az emberi élet mikor kezdődik, nem lehet általános, pontos meghatározással választ adni, viszont a terhességmegszakítás jogi értékelésének ez a kérdés lehet a legfontosabb kiindulópontja. Különböző nézetek eltérően vélekednek a kérdésről; meg lehet közelíteni többek közt vallási, erkölcsi, etikai, biológiai és jogi oldalról is. A vallási nézetek általában egyező véleményen vannak a szociális és biológiai állásponttal, melyek szerint az emberi élet a fogantatás pillanatától kezdődik.⁴ A jogra ebben a kérdésben való állásfoglalással hatalmas felelősség és teher nehezedik. Ha ugyanis a fogantatás időpontjára tesszük az élet kezdetét, azzal jogalanynak minősítjük a magzatot, ezáltal védelemben kell részesíteni, mivel rendelkezik élethez való joggal, tehát tiltani kell a terhességmegszakítást, amivel viszont megsértjük az anya önrendelkezési jogát, ezzel hátrányos helyzetbe hozva őt. Ha viszont a születéstől számítjuk az életet, azzal korlátlan lehetőséget biztosítunk az anyának, gyakorlatilag korlátlanul dönthet egy másik élet sorsáról, ezáltal az állam nem tesz eleget kötelességének, miszerint védelemben kell részesítenie minden életet. Így ebben a kérdésben a jog nem tud határozottan állást foglalni.

¹ Joghallgató, SZTE Állam- és Jogtudományi Kar.

² Országgyűlés Hivatala: Terhességmegszakítás – Infojegyzet, 2019/33.

³ Sándor Judit: Újabb érvek a terhességmegszakítás alkotmányosságáról, *Fundamentum* / 1998. 3. szám, Döntés előtt, 121-122. o.

⁴ Fazekas Sándor – Kovács Krisztián (szerk.): „Mielőtt megformáltak az anyaméhben...” Az élet kezdetén felmerülő döntések keresztyén etikai megközelítése, Debrecen 2020., 5-6. o.

Az állásfoglalási bonyodalmak a magyar jogrendszerben is kitűnnek. A polgári jog a jogalanyiség megszerzését a fogantatás pillanatához köti az élve születés feltételével,⁵ mellyel a magzati állapotot függő jogi helyzetként értékeli. A büntetőjog a magzati létet az emberi léttől a szülés folyamata során felmerülő tolófájások kezdetével (műteti szülés esetén az anyaméh felnyitásával) választja el; ezt megelőzően a magzat törvényellenes elpusztítása magzatelhajtásnak, a tolófájások után a gyermek megölésének, azaz emberölésnek (annak is a minősített esetének) minősül a megvalósított bűncselekmény.⁶ Az Alaptörvény szerint „Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.”⁷ Ebben a megfogalmazásban is egy bizonytalan állásfoglalás figyelhető meg, az Alaptörvény ugyanis külön fogalomként használja az „ember” és a „magzat” kifejezéseket, amely arra enged következtetni, hogy a magzatot nem minősíti az emberrel egyenrangú félnek, ám ennek ellenére mégis figyelembe veszi érdekeit és védelemben részesíti azokat. Arra a kérdésre viszont, hogy mikor kezdődik az emberi élet, nem ad választ. Mindebből az következik, hogy a magyar jogrendszer egy kompromisszumos megoldás mellett döntött, óvakodva a határozott állásfoglalástól, mellyel elkerüli azt az alapjogsértést, melyet az éles elhatárolódással egyébként okozna.

III. Sorolható az abortusz a gyilkosság (emberölés) kategóriájába?

Ahogy arra már korábban utaltam, a művi terhességmegszakításnak létezik törvényes keretek között szabályozott, valamint törvényellenes formája is, amely kifejezetten bűncselekménynek minősül. A törvényellenes formát nevezzük magzatelhajtásnak, amelyet a Btk. 163. §-a minősít bűncselekménynek és az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények kategóriájába sorolja. Magzatelhajtásnak a mesterséges és jogellenes terhességmegszakítás minősül.⁸ A cselekmény bűncselekménynek minősítésének a célja a nő életének, testi épségének és egészségének védelme, valamint a magzatot fogantatástól megillető védelmi köteletségnek való elégtétel.⁹ Mivel a magzat nem ember, a magzatelhajtás bűncselekménye sem lehet egyenlő az emberöléssel. Alátámasztja e kijelentést a magzat megölését büntető önálló tényállás, amely ugyan azonos fejezetben található az emberölés tényállásával, tehát jogi tárgya azonos, illetve hasonló az emberölés jogi tárgyával, de a külön szabályozás végett mégis elkülönítendő az emberöléstől. Különbség mutatkozik meg a két tényállás között az elkövetési tárgy tekintetében is; míg az emberölés passzív alanya bárki lehet, a magzatelhajtás elkövetési tárgya a magzat,¹⁰ amely különbségtétel a korábban tárgyaltak szerint az Alaptörvényben is megjelenik. A magzat tehát nem ember, a magzat „az anyaméhben fejlődő, a férfi és a női ivarsejt egyesüléséből létrejött élő lény a magzati élet védelméről szóló törvény 1. §-a szerint.”¹¹ A magzatelhajtás abban az esetben lehet azonos az emberöléssel, ha az emberi élet kezdetét a jog a fogantatás időpontjára teszi.

A terhességmegszakítás törvényes keretek között nyilvánvalóan nem minősíthető bűncselekménynek. Azt is mondhatjuk, hogy a terhességmegszakítás kérdése körül megjelenő dilemma, amelyben a nő önrendelkezési joga áll szemben a magzat életének védelmével, itt

⁵ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, 2:2. § (1) bek.

⁶ Karsai Krisztina: Btk. 160.§ In: Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvhöz (szerk.: Karsai Krisztina), Wolters Kluwer, 2019., uj.jogtar.hu

⁷ Magyarország Alaptörvénye, II. cikk

⁸ <https://buntetojog.info/kulonos-resz/btk-163-%C2%A7-magzatelhajtás/> (2022. 04. 15.)

⁹ Dr. Kovács Gyula (2012): Az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények (Btk. XII. fejezet I. cím), Magyar Bűnüldöző, 40. o.

¹⁰ Karsai Krisztina: Btk. 163.§ In: Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvhöz (szerk.: Karsai Krisztina), Wolters Kluwer, 2019., uj.jogtar.hu

¹¹ Karsai Krisztina: Btk. 163.§ In: Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvhöz (szerk.: Karsai Krisztina), Wolters Kluwer, 2019., uj.jogtar.hu

megoldásra talál: a magzatelhajtás büntetése a magzati élet védelmének tesz eleget, míg a törvényileg szabályozott terhességmegszakítás a nő önrendelkezési jogát biztosítja. Ha a terhességmegszakítás törvényi úton történik, úgy a jog nem minősíti magzatelhajtásnak („magzatölésnek”), míg ettől eltérő esetben viszont igen. Ebben a megoldásban is a jog óvatossága, kompromisszumra törekvése figyelhető meg.

IV. A magyar abortusz-szabályozás

Magyarországon az állam az illegális abortuszt tilalmazza a nő és a magzat védelme érdekében, viszont törvényes keretek között, részletes szabályozással lehetővé teszi a terhességmegszakítást. Az erre vonatkozó szabályozás az 1992. évi LXXIX. törvényben szerepel. Az állam időbeli korlátokkal és hosszúságú eljárással teszi nehézkesé a folyamatot, ám a legtöbb esetben az eljárás okára való hivatkozást elfogadják, így Magyarországon az állam nem tiltja meg okvetlenül az ilyesfajta beavatkozásokat, ám mindent megtesz annak érdekében, hogy a nőt lebeszélje az abortuszról, rábírja döntése megváltoztatására. Ezzel gyakorlatilag egyensúlyt teremt a női önrendelkezés és a magzati élet védelme között. A nő döntésének megváltoztatása érdekében lefolytatott lebeszélő jellegű elbeszélgetések az állam életvédelmi kötelessége mellett a bizonytalanul végrehajtott abortuszok következtében a nőben megjelenő lelki gyötrelmek elkerülése végett is jelentőséggel bírnak. Akit ugyanis le lehet beszélni a döntéséről, valószínűleg nem rendelkezik szilárd akaratelhatározással a beavatkozást illetően. A magyar terhességmegszakítás-szabályozás rendkívül részletes; a törvény pontosan meghatározza azokat a feltételeket, amelyek mellett legálisan végre lehet hajtani egy terhességmegszakítást. Első olvasatra a törvény részletessége miatt arra lehet következtetni, hogy a terhesség megszakítása a nő számára rendkívül nehézkes, szinte lehetetlen, ám az 5. § (2) bekezdése oldja a kötöttséget, mivel súlyos válsághelyzetnek minősít minden olyan esetet, „amely testi vagy lelki megrendülést, illetve társadalmi ellehetetlenülést okoz”¹² a nő számára. Ez a terhességmegszakításnak gyakorlatilag egy olyan feltétele, amelyre a legtöbb eset ráilleszhető. Tehát gyakorlatilag Magyarországon törvényesen megszakítható egy terhesség akár abban az esetben is, ha például a nő még kiskorú, vagy ha úgy érzi, hogy nem tudná felnevelni a gyermeket. A törvény egyedül időbeli korlátokhoz köti a terhességmegszakítást, szemben más országokkal, ahol az indikációs korlátozás szerint csak valamilyen meghatározott ok megléte esetén engedélyezhető a terhesség megszakítása.¹³

V. Tiltott abortusz

Egyes országokban az abortuszra csak nagyon kivételes esetekben kerülhet sor, mint például Lengyelországban. Lengyelországban főként vallási okokból korlátozzák szigorúan a terhességmegszakítást.¹⁴ A szabályozás szerint a terhességmegszakítás csak abban az esetben lehetséges, ha a terhesség erőszak vagy vérfertőzés következménye, vagy ha veszélyezteti a nő egészségét.¹⁵ Ezzel a két alapjog közötti egyensúlyt nem tartották meg, eszerint a magzat érdeke elsőbbséget élvez. A lengyel szabályozással egyébként az Európai Parlament nem ért egyet, a rendelkezéseket többek közt a jogállamiság és a demokrácia elvét sértőnek minősíti.¹⁶

¹² 1992. évi LXXIX. törvény a magzati élet védelméről

¹³ Országgyűlés Hivatala: Terhességmegszakítás – Infojegyzet, 2019/33.

¹⁴ <https://hu.euronews.com/2020/10/22/szigoritott-az-abortusztorvenyen-a-lengyel-alkotmanybirosag> (2022. 04. 15.)

¹⁵ <https://hu.euronews.com/2020/10/22/szigoritott-az-abortusztorvenyen-a-lengyel-alkotmanybirosag> (2022. 04. 15.)

¹⁶ <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/press-room/20210128IPR96601/the-abortion-ban-in-poland-is-an-attack-on-women-s-and-fundamental-rights> (2022. 04. 15.)

A vallási nézetek összevonása az állami irányítással szembe megy a szekularizációval, amely alkotmányos elvárás minden jogállammal szemben (ezt Magyarországon az Alaptörvény VII. cikkének 3. bekezdése rögzíti). A vallási nézetek állami szinten történő általánossá tétele ideológiai áthatottságnak is megfeleltethető, amely egy rendkívül határozott állásfoglalást jelent, amivel természetesen nem mindenki ért egyet, pontosabban ezáltal sok világnézet sérül. Ha az államnak biztosítania kell a szabad vallásgyakorlás lehetőségét, akkor el kell fogadnia azt is, ha valakinek például egyáltalán nincsenek, vagy eltérő vallási nézetei vannak, így az állam nem erőltethet a népére egységes vallási meggyőződést. Az abortusz kérdésében az érintetteknek saját lelkiismeretük, illetve vallási nézetük szerint kell döntenük, melyek az egyén autonóm döntései kell, hogy legyenek. A másik oldalról megközelítve viszont akinek erős vallási nézetei vannak, annál eleve fel sem merül az abortusz, mint lehetőség, így őt gyakorlatilag nem kell „meggyőznie” az államnak a művi terhességmegszakítással kapcsolatos negatív véleményéről.

Számos esetben előfordul, hogy az állam a születésszabályozást a demográfiai adatok alakításának eszközeként használja, amely ugyan bizonyos szempontokból célravezető lehet, ám egy demokratikus államban nem lehet megengedett. Ez a megoldás egyébként a szocialista berendezkedésű államokra jellemző elsősorban. Példaként hozható a Ratkó-korszak Magyarországon, vagy a kínai születésszabályozás, ahol korábban megsabták, hogy minden család csak egy, később pedig kettő gyermeket vállalhatott,¹⁷ így próbálva helyreállítani az ország túlnépesedését. Ezek a szabályozások ugyan hasznosak is lehetnek szám adatok és a népesség megfelelő szinten tartásának szempontjából, ám jogállamban ez akkor sem lenne megoldható, mivel ezzel az állam súlyosan sértené nemcsak a női önrendelkezést, de a családok szabad döntési lehetőségeit is.

Általában megállapítható, hogy ha egy magatartás jogi tilalom alá kerül, annak kapcsán megnőhet az illegalitás aránya, mivel az emberek megtalálják a lehetőségét annak, hogy elérjék céljaikat, azt tegyék, amit szeretnének. Így abban az esetben, ha ellehetetlenítésre, vagy nagy mértékű korlátozás alá kerül az abortusz, a nők, akik semmiképp sem szeretnének gyermeket vállalni, ám bekövetkezett a nem kívánt terhesség, illegális megoldásokhoz, eszközökhöz nyúlnak, melyekkel súlyosan kockáztatják a saját életüket és egészségüket is.¹⁸ Az abortusztilalommal megnőhet a sorsukra hagyott gyermekek száma is. Ebben az esetben azonban ellentmondás merülhet fel a szabályozás célja és az elért eredmény között. A tilalom ugyanis a magzati élet védelme, azaz az állam életvédelmi kötelezettsége végett kerül bevezetésre, ám a nem kívánt terhesség következtében világra hozott gyermek sok esetben nem kapja meg a megfelelő törődést és figyelmet, a gyermekotthonba kerülő gyermekekről nem is beszélve. Ilyen esetekben úgy tűnik, az állam csupán a gyermek megszületését támogatja, nem törődve azzal, hogy milyen körülmények között éli életét. Maga az „élet” jelentése is érdekes kérdéseket vet fel a témával kapcsolatban; életvédelem alatt elég csak a megszületés lehetővé tételét érteni, vagy érdemes ennél tágabban értelmezni a fogalmat? Beletartozhat-e az életvédelem körébe a megfelelő életkörülmények biztosítása is? A tág értelemben vett életvédelem biztosítása véleményem szerint tehát nem érhető el az abortusz megtiltásával. Az abortusz megtiltása azt jelenti, hogy az állam nem biztosít a nők számára egy biztonságos, szakképzett orvos által levezetett terhességmegszakítást, mely így a nők számára csak veszélyes, illegális eszközökkel érhető el, mellyel szintén sérülhet az életvédelem. Ezért fontos az abortusz szabályozott keretek között történő legálissá tétele, ha ugyanis szabályozási keretek között lehetőséget biztosítunk a nők számára a terhesség megszakítására, akkor a beavatkozás egy biztonságos közegben, szakképzett orvos által történhet, mellyel, ha nem is teljesen, de

¹⁷ <https://g7.hu/vilag/20180521/kina-vegre-felhagy-az-allami-szuleteskorlatozassal-de-igy-is-baj-lesz/> (2022. 04. 15.)

¹⁸ Nagy Beáta Magda: A művi abortusz pszichoszociális vonatkozásai, Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Pszichológiai Doktori Iskola, Budapest 2019., 8.o.

nagy mértékben csökkenhetnek a beavatkozás során, illetve a beavatkozás után esetlegesen felmerülő komplikációk is.

VI. Összegzés

Összességében megállapítható, hogy általában az államok egy olyan liberális fejlettségi szinten tartanak, ahol az abortusz, mint lehetőség adott a nők számára. Az államok általánosságban az abortusz tilalmát alkotmányellenesnek tartják, míg a másik oldalról viszont próbálják korlátozások között tartani e lehetőséget, mivel, ha a nők korlátlanul, bármikor élhetnének a terhességmegszakítás lehetőségével, úgy a magzati élet védelmének nem tenne eleget az állam, „cserben hagyná” a magzatot, valamint az is előfordulhat ez esetben, hogy a társadalom szemében az abortusz egy egyszerű fogamzásgátlási lehetőségként élne, amihez minden esetben lehetne fordulni. A lehető legjobb megoldás, amivel a két alapjog kollíziója esetén élhet a jog az az, ha mérsékelt, valamint szélsőségektől mentes marad és kompromisszumos megoldást keres, amellyel mindkét félnek engedni tud.

Irodalomjegyzék

Szakirodalom

- Dr. Kovács Gyula (2012): Az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények (Btk. XII. fejezet I. cím), Magyar Bűnüldöző, 40. o.
- Fazekas Sándor – Kovács Krisztián (szerk.): „Mielőtt megformáltak az anyaméhben...” Az élet kezdetén felmerülő döntések keresztyén etikai megközelítése, Debrecen 2020., 5-6. o.
- Nagy Beáta Magda: A művi abortusz pszichoszociális vonatkozásai, Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Pszichológiai Doktori Iskola, Budapest 2019., 8.o.
- Országgyűlés Hivatala: Terhességmegszakítás – Infojegyzet, 2019/33.
- Sándor Judit: Újabb érvek a terhességmegszakítás alkotmányosságáról, Fundamentum / 1998. 3. szám, Döntés előtt, 121-122. o.

Jogforrások, kommentárok:

- Magyarország Alaptörvénye, II. cikk
- 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, 2:2. § (1) bek.
- 1992. évi LXXIX. törvény a magzati élet védelméről
- Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvhöz (szerk.: Karsai Krisztina), Wolters Kluwer, 2019., uj.jogtar.hu

Internetes források:

- <https://buntetojog.info/kulonos-resz/btk-163-%C2%A7-magzatelhajtás/> (2022. 04. 15.)
- <https://hu.euronews.com/2020/10/22/szigoritott-az-abortusztorvenyen-a-lengyel-alkotmanybirosag> (2022. 04. 15.)
- <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/press-room/20210128IPR96601/the-abortion-ban-in-poland-is-an-attack-on-women-s-and-fundamental-rights> (2022. 04. 15.)
- <https://g7.hu/vilag/20180521/kina-veg-re-fel-hagy-az-allami-szuleskorlatozassal-de-igy-is-baj-lesz/> (2022. 04. 15.)